УДК 342.95:332.72(477)

Сухоруков Іван Ярославович –
студент 2 курсу факультету адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Ivan Ya. Sukhorukov –
2nd year student of
Barristers' Faculty
Yaroslav Mudryi National Law University
(77 Pushkinska Street, Kharkiv, 61024, Ukraine)

Ринок землі: досвід Французької Республіки та висновки для України

У статті розглядається проблема впровадження ринку землі в Україні та його особливості. Проаналізовано чинне законодавство та законопроекти щодо правового регулювання обігу землі. Висвітлено досвід Французької Республіки стосовно управління земельними ресурсами, акцентована увага на основних положеннях французького земельного законодавства.

Ключові слова: *ринок землі, земельна реформа в Україні, іноземний досвід впровадження ринку землі, земельне законодавство України.*

В статье рассматривается проблема внедрения рынка земли в Украине и его особенности. Проанализировано действующее законодательство и законопроекты относительно правового регулирования оборота земли. Освещен опыт Французской Республики по управлению земельными ресурсами, акцентировано внимание на основных положениях французского земельного законодательства

Ключевые слова: *рынок земли, земельная реформа в Украине, зарубежный опыт внедрения рынка земли, земельное законодательство Украины.*

I.Ya. Sukhorukov Land Market: French Republic Experience and Conclusions for Ukraine

The article deals with the problem of land market circulation in Ukraine and its peculiarities. At the moment, this problem is of great importance because of the need for rapid economic growth. To solve it, two aspects are considered: theoretical and practical. Theoretical is the development of optimized land legislation, the definition of national features. Legislation should include: allocating the percentage of land to be allocated for agriculture, setting prices for landowners and tenants, acquiring property rights over time of ownership, determining ways of transferring land rights, etc. National features constitute geographical and geological features. The practical aspects include: the method of implementation of the circulation of land rights, features of land market management, form of management. Among the ways of implementation are: introduction through a national referendum, adoption by parliament. Management features are precisely the bodies that will carry out operational and practical management, the control bodies that will ensure legality, etc. Forms of management include: rigid and flexible management. The difference is the control over the alienation and acquisition of land rights, the number and rigidity of the procedures required for the rational use of the land. In order to ensure speed, progressive functioning of the land rights market, experience should be gained from other countries, among them France, as Ukraine is similar in territorial features: the presence of cities with special status, similar administrative and territorial structure, the existence of regions with special status. Therefore, in order to solve the above issue comprehensively, all the above points should be analyzed

Keywords: *land market, land reform in Ukraine, foreign experience in land market implementation, land legislation of Ukraine.*

Постановка проблеми. Впровадження в Україні обігу землі сільськогосподарського призначення стало пріоритетом як для виробників сільськогосподарських товарів, так і економістів, аграріїв, політиків тощо.

Це обґрунтовується тим, що земля є важливою складовою в національній економіці кожної країни, головним засобом виробництва в сільському господарстві.

Більше того, Україна, володіючи такими потужними ресурсами, значно відстає у розвитку земельних правовідносин, урожайністю культур, оптимізацією виробництва та іншими показниками. До цього також додається розбалансованість використання землі її надмірним виснаженням.

Програмою діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженою Верховної Ради України, встановлено основні напрямки діяльності органів державної влади, щодо проведення реформи сільського господарства: скасування мораторію на обіг земель сільськогосподарського призначення, проведення дерегуляції з питань землеустрою, вирівнювання податків на землю, введення запобіжників проти земельного рейдерства, запровадження сучасної інфраструктури просторових даних, надання державної фінансової підтримки фермерам на купівлю землі сільськогосподарського призначення та розвитку свого бізнесу та ін. [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню окремих питань функціонування ринку землі та раціонального використання земельних ресурсів присвячено цілу низку робіт вчених, серед яких О. Власюк, О. Кірійцева, О. Нів'євський, П. Саблук, А. Третяк, І. Буздалов, М. Павлишенко.

Невирішені раніше проблеми. У розглядуваній сфері через актуалізацію суспільних відносин залишається досить багато невирішених питань, що зумовлює необхідність пошуку оптимальних моделей врегулювання обігу землі та законодавчого забезпечення розвитку відносин, пов'язаних із розпорядженням землею як власністю особи. Основним завданням є створення законодавчої бази для належного функціонування обігу земельних ресурсів.

Метою статті є порівняльно-правовий аналіз французької та української концепцій ринку землі для формування пропозицій щодо вдосконалення правових механізмів обігу земельних ресурсів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Стаття 13 Конституції України проголошує право власності на природні ресурси Українського народу, що включає можливості володіння, користування і розпорядження природними багатствами країни.

До природних ресурсів належать атмосферне повітря, земля, її надра, водні та лісові ресурси, нелісова рослинність, об'єкти тваринного світу тощо. Об'єктами права власності Українського народу є природні ресурси, які знаходяться на території України, що окреслюється державним кордоном.

Конституція України приділяє значну увагу землі як національному багатству, зокрема, ст. 14 Основного Закону закріплює основні засади, що слугують підґрунтям як для галузевого земельного законодавства, так і для господарської системи в цілому. Також встановлюється принцип охорони землі державою, зміст якого полягає у збереженні плодючості землі, недопущенні забруднення землі шкідливими для здоров'я людини і тварин речовинами тощо.

Конституція України закріплює право власності на землю. Воно набувається суб'єктами виключно способом та в порядку, передбаченими законом. Форми права власності забезпечуються такими ж гарантіями, що і право власності на будь – які інші об'єкти.

Земельну реформу в Україні запроваджено Постановою Верховної Ради Української РСР «Про земельну реформу» від 18.12.1990 р. [2] та Законом України «Про форми власності на землю» від 30.01.1992 р. [3], відповідно до яких, земельна реформа - це система економічних, правових, організаційних заходів з удосконалення земельних відносин, перехід до нового земельного устрою, що відповідає вимогам ринкової економіки. Сутність реформи проявляється у створенні можливостей для розвитку різних форм земельного господарювання за рахунок передачі землі у приватну та колективну власність.

У 2001 р. був прийнятий Закон України «Про угоди щодо відчуження земельної частки», який встановлював, що до врегулювання Земельним кодексом України порядку реалізації

громадянами та юридичними особами прав на земельну частку власники земельних ділянок тимчасово не можуть укладати договори купівлі – продажу, дарування або іншим способом відчужувати права, окрім як передачі у спадок або викупу земельних ділянок для державних або суспільних потреб [4].

Проте прийнятий цього ж року Земельний кодекс України [5] не тільки встановлював строк заборони до 1 січня 2005 р., а й поширював його як на земельні паї, так і на земельні ділянки для ведення сільського господарства й іншого товарного сільськогосподарського виробництва незалежно від форми власності. Це і стало називатися «мораторієм на продаж та купівлю землі сільськогосподарського призначення».

Основною причиною введення мораторію, а також продовження його дії в майбутньому стала відсутність в Україні ресурсів та засобів для введення обігу землі. На основі цього виділять такі потенційні наслідки впровадження ринку землі: обіг землі призведе до обезземелення селян, землі продадуть одразу після запровадження її обігу, що не надасть можливості отримати належний прибуток, землевласниками стануть іноземці тощо.

На даний момент питання щодо введення обігу землі набуло піку актуальності, оскільки саме зараз політична влада поставила за мету «швидке» економічне зростання, і найраціональнішим способом цього вважає не впровадження інновацій, а розконсервування потужних ресурсів.

О.С. Власюк виділяє такі позитивні сторони впровадження ринку землі: покращення аграрної структури, що зумовить збільшення ефективності сільськогосподарського виробництва, збагачення сільського населення, що є номінальним власником земельних ділянок [6, с.62].

Більше того, скасування мораторію на продаж сільськогосподарської землі стимулює виведення земельних ділянок із сфери товарного сільськогосподарського виробництва, що негативно позначиться на їхній вартості, перешкоджає залученню інвестицій в аграрно – промисловий комплекс.

На думку О.С. Власюка, «протягом останніх років в агарному секторі сформувалася модель сировинного характеру, яка не відповідає ані внутрішнім потребам населення у якісних, безпечних і доступних продуктах харчування, ані тенденціям світового продовольчого ринку, де постійно зростає попит і ціна на продукцію тваринництва й готову продукцію харчової промисловості, натомість ціни на зернові та зернобобові культури знижуються. При цьому мораторій на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення унеможливлює створення господарств на основі концентрації земельної власності в оптимальних розмірах у ефективних власників» [7, с.61].

Першим кроком до вирішення цих проблем стає формування механізму правового регулювання обігу земельних ресурсів в Україні.

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» розробив «дорожню карту», відповідно до якої впровадження обігу землі можливе лише після виконання завдань на попередніх етапах: створення моделі розвитку земельних правовідносин, розмежування територій, створення ринкової інфраструктури та ін.

М. Мартинюк пропонує поетапне відкриття ринку землі. Міжнародний досвід показує, що на першому етапі, в перші два роки вартість землі падає, також має місце спекуляція земельними паями, наявний ризик монополізації, проте відстрочення відкриття призведе до зниження капіталізації через роздрібненість земель [8].

Основна складність розробки концепції обігу землі та його адміністрування полягає в особливостях адміністративно-територіального поділу України: наявність автономії (Автономна Республіка Крим), міст зі спеціальним статусом (Київ, Севастополь), територіальних одиниць: первинного рівня (села, селища, міста районного значення, райони у містах), середнього рівня (райони, міста обласного значення), вищого рівня (області).

Під час становлення адміністративно-територіального устрою Україна брала за зразок адміністративний поділ Франції, що має схожі особливості, а саме: регіон з особливим статусом (острів Корсика), міста зі спеціальним статусом (Париж, Ліон, Марсель), складна система адміністративно-територіальних одиниць, що охоплює 5 рівнів. Тому для визначення ефективності функціонування обігу землі в

Україні логічно порівнювати французьку та українську концепції.

Основним нормативно-правовим актом Франції, що регулює відносини обігу землі, є Закон Франції «Про аграрну політику» від 05.09.1960 р. [9]. До головних завдань цього закону належать: забезпечення зростання продуктивності діяльності сільського господарства шляхом впровадження науково технічних досягнень, створення умов для розвитку ринку збуту (надання пільг, пріоритетів), збереження цілинних земель, підтримка розвитку сільського господарства відповідно до умов та особливостей регіонів, підтримка фермерських господарств.

У Франції 75% земель знаходиться в оренді, що є найбільшим показником в Європейському Союзі. В переважній більшості оренда набуває сімейної форми: батько незначними частинами викупає орендовану землю, та стає орендодавцем для родичів. 10% - селяни, що надають свою землю в оренду підприємствам, на яких працюють. Ще 15% - це, так звана, капіталістична оренда. Мінімальний строк оренди становить 9 років, а максимальній – 90.

Щодо набуття прав на землю за давністю володіння, то особи, що нею користуються до 9 років, не мають прав на землю. Після 9 років володіння набувається право особистого або сімейного користування нею. Право власності набувається через 25 років.

Законодавство Франції чітко встановлює межі орендної плати для кожного регіону, залежно від його особливостей. Це призводить до «здорової» конкуренції в момент доступу до оренди. Тобто навіть при умові, що орендар готовий платити більше за встановлену суму орендної плати, це заборонено законодавством.

Середня сума орендної плати 100 – 150 євро/га на рік. При покращенні якості ґрунту орендарем орендодавець відшкодовує цю суму з амортизацією. Якщо власник вирішить продати орендовану земельну ділянку, то ціна орендованої земельної ділянки визначається пропорційно між датою продажу і датою закінчення оренди, тобто покупцем першочергово стане орендар земельної ділянки, що намагатиметься знизити ціну та відстрочити дату закінчення оренди. Статистика показує, що 80% проданих земельних ділянок продано фермерам, що орендували ці ділянки до цього.

У французькому законодавстві також визначено максимальний розмір земельної ділянки для орендарів – 200 га. При цьому законодавець намагається збільшити кількість земельних ділянок середньої величини від максимально дозволенної площі. Тобто, якщо орендар буде намагатися збільшити розмір своєї ділянки, використавши при цьому ту, що межує, з 150 га до 200 га, і на цю саму ділянку претендуватиме інший орендар з меншою площею земель, перевага буде надана другому.

Адміністрування обігу землі здійснює Агентство з управління земельними ресурсами та розвитку сільських території (Societe d'amenagement foncier et d'- etablissement rural), структурні підрозділи якого діють у кожному регіоні. SAFER – товариство з обмеженою відповідальністю, яке не прибутковим. На нього покладено такі функції: забезпечення економічного зростання сільського господарства, підтримка молодих фермерів, захист земельного ресурсу та ландшафту [10].

У своїй діяльності товариства підпорядковуються Міністерству сільського господарства Франції та Міністерству фінансів Франції, що направляють по одному комісару до кожного товариства. Адміністративна рада товариств налічує від 12 до 24 осіб, третина з яких є представниками місцевої влади, два представника національних органів (Агенція Служби Оплати та Земля Європи Дорадчого Товариства з питань земельного сільського облаштування), інші представники сільського господарства.

Перша форма діяльності товариств – купівля землі у власників для її подальшого продажу протягом 5 років. При цьому використовується механізм стимулювання продажу: якщо власник землі продає свою ділянку до SAFER, то він звільняється від оподаткування (4,5%), крім того, SAFER у цьому випадку має право першочергового придбання з правом вибору у продавця. Це є проявом антимонопольних повноважень, що забезпечує змогу орієнтувати значну кількості гектарів до облаштування та лімітувати збільшення великих господарств.

Обов’язковими для купівлі-продажу є умови: нотаріальне посвідчення правочину, після

чого нотаріус зобов'язаний надіслати інформацію до SAFER, реєстрація нового власника у Палаті реєстрації земельної власності (Conservationdes hypotheques).

Окрім прямого втручання у функціонування земельного ринку, SAFER може виступати посередником між орендарем та орендодавцем для пошуку кращого орендаря, а також винаймати у сільського господаря майно, надане власником.

Отже, французька концепція спрямована на чітку регламентації здійснення земельних прав, протидію монополіям, забезпечення справедливості та оптимізацію роботи ринку землі шляхом надання допомоги відповідними державними установами.

Земельні відносини в Україні регламентуються цілою низкою нормативно - правових актів: Земельним кодексом України, Законом України «Про оренду землі», Законом України «Про оцінку земель» та ін. Також досить багато аспектів регламентації цих відносин знаходяться на стадії законопроектів, серед них увагу доцільно приділити проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України стосовно обігу земель сільськогосподарського призначення №2178-2 від 30.09.2019 р. [11], що у взаємодії з іншим земельним законодавством створює «повну картину» обігу прав на землю.

Зазначений законопроект встановлює більш суворі вимоги щодо суб'єктів набуття права власності та укладення договорів оренди на землю: для громадян України – наявність досвіду або освіти у сільському господарстві або зайняття веденням товарного сільського господарства, для юридичних осіб – передбачення в установчих документах сільськогосподарської виробництва, яка складатиме основний вид діяльності; кінцевим бенефіціарним має бути громадянин України. Також проектом передбачено заборону продажу або іншого відчуження земельної ділянки до прийняття нового закону про всеукраїнський референдум, а також проведення такого референдуму щодо обігу прав на землю.

В Україні 70% землі від її загальної площі становлять землі сільськогосподарського призначення. Іноземці та особи без громадянства набувають право власності на землю в порядку спадкування за законом, проте зобов'язані здійснити відчуження ділянки впродовж року з моменту набуття права. Право власності на землю набувається після 10 років володіння ділянкою.

Законодавець пропонує антимонопольні запобіжники, що полягають у встановленні максимально дозволених розмірів земельних ділянок сільськогосподарського призначення, що знаходяться у власності: 15% - у межах однієї області або Автономної Республіки Крим, 0.5% - від площі України.

Українська концепція націлена на здійснення земельних прав шляхом укладання договору оренди. Право укладати договір оренди земельної ділянки мають громадяни України та юридичні особи, до яких встановлюються ті самі вимоги, що й до набуття права власності. Укладення договору оренди земель державної або комунальної власності здійснюється на підставі рішення відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування – орендодавця. Мінімальний строк оренди становить 7 років, максимальний – 50. При цьому дозволяється суборенда за дозволом власника ділянки, при умові, що цільове призначення земельної ділянки не змінюється.

Середній розмір річної орендної плати за земельні ділянки сільськогосподарського призначення становить 3400 грн/га. На формування суми орендної плати та вартості землі впливають: нормативна та грошова оцінки земель (встановлення місцевих податків та оцінка якості земельного ресурсу відповідно), механізм ринкових відносин.

Реалізація механізму обігу землі забезпечуватиметься земельними торгами, які проводяться у вигляді аукціону. Вони є обов'язковими для земель, що становлять державну або комунальну власність. Фізичні особи також можуть продати землю шляхом виставлення її на аукціон. При цьому, якщо строк оренди не закінчився, орендодавець зобов'язаний сповістити орендаря про намір продати земельну ділянку. Орендар в цьому випадку отримає компенсацію орендної плати пропорційно до строку оренди. При продажі орендар має привілейоване право викупити земельну ділянку, якщо сплатить ціну, за якою вона продається на земельних торгах.

Також пропонується запровадити механізми здешевлення кредитів

сільськогосподарським товаровиробникам шляхом часткової компенсації відсоткової ставки за кредитом на купівлю землі та часткової компенсації самого кредиту, що сприятиме зростанню кількості саме середніх землевласників.

Для інформаційного забезпечення органів державної влади, місцевого самоврядування, юридичних та фізичних осіб створений Державний земельний кадастр. Внесення відомостей до нього здійснюється державними кадастровими реєстраторами. До інформації, що вноситься до реєстру, належать: інформація про саму ділянку (площа, географічне розташування в межах адміністративно – територіальної одиниці, якість ґрунту та ін.), відомості про межі частин земельної ділянки, на яку поширюється право суборенди, сервітуту, про нормативну грошову оцінку землі, про розподіл землі між власниками та ін..

Висновки. Підсумовуючи, можна сказати, що українська концепція обігу прав на землю перебуває на стадії свого становлення та спрямування до ідеальної моделі, проте, аналізуючи положення чинних нормативно - правових актів, можна сказати, що вони досить перспективні, адже забезпечать сталі та справедливі ціни шляхом високого ступеня реалізації ринкового механізму на земельних торгах, збір всебічної інформації про земельну ділянку, унеможливлять монополізацію ринку землі. Використання іноземного досвіду у цій сфері є раціональним рішенням, більше того, це надає можливість для визначення відповідності певної концепції обігу земельних прав до особливостей держави. Досвід Франції для України є досить доречним, адже через схожі особливості адміністративно – територіального устрою, географічного розташування, складу земель можна стверджувати, що ця концепція забезпечить розвиток ринкових відносин, стабільність землеволодіння. Тому, буде в пригоді для України запозичення механізмів створення окремих колегіальних суб'єктів управляння обігом прав на землю, запровадження інституту префектури для забезпечення законності діяльності органів управління, визначення спектру цін залежно від особливостей регіонів та встановлення сталих розмірів максимальної площі земельної ділянки як для власників, так і для орендарів.

Список використаних джерел:

1. Про програму діяльності Кабінету Міністрів України: пост. Верх. Ради України від 04.10.2019 р. № 188-20. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-ix.
2. Про земельну реформу: постанова Верховної Ради Української РСР від 18.12.1990 р. №563-12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-12.
3. Про форми власності на землю: Закон України від 30.01 1992 р. № 2073-12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-12.
4. Про угоди щодо відчуження земельної частки (паю): Закон України від 18.01.2001 р. № 2242-14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2242-14.
5. Земельний кодекс України: закон України від 25.10.2001 р. № 2768 – 14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14.
6. Власюк О.С. Земельна реформа в Україні: наслідки гальмування та пріоритети вирішення. *Стратегічна панорама.* 2018. № 1. С. 58-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stpa_2018_1_8.
7. Loi n° 60-808 du 5 août 1960 d'orientation agricole**,** version consolidée au 03 novembre 2019. URL:https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.d o?cidTexte=JORFTEXT000000508777.
8. Інформаціно-аналітичний портал АПК України. URL: https://minagro.gov.ua/ua/news/osnova-kontseptsii-rinku-zemli-orientir-na-dribnikh-ta-serednikh-agrariiv.
9. Espace rural, analise des marches. SAFER. Agreste — la statistique agricole. Mai 2010. URL: http://46.29.123.56/en-region/nord-pas-de-calais/publications-1052.

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України стосовно обігу земель сільськогосподарського призначення: Проект Закону від 30.09.2019 №2178-2. URL:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/ webproc4_1?pf3511=66961.

11. Про оцінку земель: Закон України від 11.12.2013р. № 1378-15. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1378-15.

12. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. № 161-14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14.

13. Про державне агентство земельних ресурсів України: Указ Президента України від 08.04.2011 р. № 445/2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/445/2011.

14. Кірейцева О.В. Сучасні тенденції функціонування ринку землі у Франції. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».* 2016. № 12(2). С. 74-76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2016_12%282%29__19.

References:

1. Pro programu diyal'nosti Kabinetu Ministriv Ukraïni: post. Verh. Radi Ukraïni vid 04.10.2019 r. № 188-20. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-ix

2. Pro zemel'nu reformu : postanova Verhovnoï Radi Ukraïns'koï RSR vid 18.12.1990 r. №563-12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-12.

3. Pro formi vlasnosti na zemlyu: Zakon Ukraïni vid 30.01 1992 r. № 2073-12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-12.

4. Pro ugodi shchodo vidchuzhennya zemel'noï chastki (payu): Zakon Ukraïni vid 18.01.2001 r. № 2242-14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2242-14.

5. Zemel'nij kodeks Ukraïni: zakon Ukraïni vid 25.10.2001 r. № 2768 – 14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14.

6. Vlasyuk O.S. Zemel'na reforma v Ukraïni: naslidki gal'muvannya ta prioriteti virishennya. *Strategichna panorama*. 2018. № 1. S. 58-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stpa_2018_1_8.

7. Loi n° 60-808 du 5 août 1960 d'orientation agricole, version consolidée au 03 novembre 2019. URL:https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.d o?cidTexte=JORFTEXT000000508777.

8. Informacino-analitichnij portal APK Ukraïni. – Osnova koncepciï rinku zemli – orientir na dribnih ta serednih agrariïv. URL: https://minagro.gov.ua/ua/news/osnova-kontseptsii-rinku-zemli-orientir-na-dribnikh-ta-serednikh-agrariiv.

9. Espace rural, analise des marches. SAFER. Agreste — la statistique agricole. Mai 2010. URL: http://46.29.123.56/en-region/nord-pas-de-calais/publications-1052.

10. Pro vnesennya zmin do deyakih zakonodavchih aktiv Ukraïni stosovno obigu zemel' sil's'kogospodars'kogo priznachennya: Proekt Zakonu vid 30.09.2019 №2178-2 URL:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/ webproc4_1?pf3511=66961

11. Pro ocinku zemel': Zakon Ukraïni vid 11.12.2013r. № 1378-15. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1378-15

12. Pro orendu zemli: Zakon Ukraïni vid 06.10.1998 r. № 161-14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14.

13. Pro derzhavne agentstvo zemel'nih resursiv Ukraïni: Ukaz Prezidenta Ukraïni vid 08.04.2011 r. № 445/2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/445/2011.

14. Kirejceva O.V. Suchasni tendenciï funkcionuvannya rinku zemli u Franciï. *Mizhnarodnij naukovij zhurnal "Internauka"*. 2016. № 12(2). S. 74-76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2016_12%282%29__19.